

פרשת ויחי שנת תשפ"ד

הרב יצחק מאטצען
מח"ס הואיל משה ושא"ס

הואיל משה

הטעם הזה איתא (בזהר חדש) מתה רחל בכניסתה לא"י כדי שלא יבוא יעקב לא"י עם שתי אחיות, וכן כתב הרמב"ן (בפרשתן) עה"פ ואקברה שם, דלכך לא הוליד יעקב את רחל למערת המכפלה, כדי שלא יקבור שם שתי אחיות, כי יבוש לו מאבותיו, ולא היה הנושאת לו בראשונה בהיתר, ורחל באהבתו אותה בנדר אשר נדר לו לקחה, וכן כתב מהרימ"ט בדרשותיו (סוף פרשתן) בטעם שמתה רחל תיכף בכניסתם לארץ, שלא יכנס לא"י בשתי אחיות, ומה שלא מתה לאה, משום דקדמה נישואיה ובהיתר נשאה, אבל רחל שנשאה אחר לאה מתה, ואף שאת רחל קידש תחלה בעבודה, בני נח בבעילה תלי רחמנא וקידושין אין להם עיי"ש.

וכתב בספר זכרון יעקב (בפרשתן), דמה שכתב הרמב"ן דהאבות לא קיימו התורה רק בארץ ישראל ולא בחו"ל אתי שפיר רק אי ס"ל דארץ ישראל מוחזקת לנו מאבותינו, וכבר היתה בה קדושת ארץ ישראל, אז יש לחלק ולומר דבחוף לארץ לא קיימו את התורה רק בארץ ישראל, משא"כ אי ס"ל דארץ ישראל אינה מוחזקת לנו מאבותינו, ולא היתה בה עדיין קדושת ארץ ישראל, א"כ אי אמרינן דקיימו כה"ת עד שלא ניתנה, מהיכא תיתי לחלק ולומר דרק בארץ ישראל קיימו התורה ולא בחו"ל, ואז לא שייך לומר דאיכא נפקא מינה בין חו"ל לארץ ישראל עכ"ד.

והטעם דיעקב חי קמ"ז שנים ולא ל"ג שנים יותר שיהיה ק"פ שנים כשנות יצחק אביו, כתב בבעל הטורים וז"ל, משום דכתיב (משלי ק"ו-ב) קללת חנם לא תבא, על שקלל רחל ואמר עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה, חסרו לו מנין יחי"ה, שהוא ל"ג, משנותיו עכ"ל, וכ"כ בספר פענח רזא וז"ל, ומה שעלו חייו בכלל קמ"ז שנה וחסרו לו ל"ג שנה מימות ק"פ של יצחק אביו, הוא מפני קללה עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה, שבאה גם עליו כקללת חכם הבאה אף על תנאי, והנה במספר יחיה חסרו לו עכ"ל.

ובאור החיים הקדוש ובמדרש לקח טוב כתבו לפרש מה שאמר יעקב מתה "עלי" רחל, דהכוונה כיון דקילל יעקב כל מי שימצאו התרפים של לבן בידו, וכאמרו עם אשר ימצא את אלהיך לא יחיה, עיי"ז נגרם שתמות רחל כאשר היא גנבתם, וזהו "עלי" שבסיבתי מתה ע"י הקללה שהוצאתי מפי עכ"ד.

ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה ויהי ימי יעקב שני חייו שבע שנים וארבעים ומאת שנה: ולעיל מיניה כתיב וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גשן ויאחזו בה ויפרו וירבו מאד:

והנבס"ד לפרש סמיכת הפרשיות, דבספר בנין דוד פרשת ויגש (אות ע"ט) הביא מש"כ בספר שם משמואל הקדמון (פרשת בא) ד"ה שוב באו, דלכך היו בני ישראל פרים ורבים כדי שיצאו קודם זמנם, דריבוי העם השלים הזמן עיי"ש.

אמנם לפימ"ש רשיז"ל פרשת לך (ט"ו-י"ג) עה"פ כי גר יהיה זרעך, דחשבינן הגלות מלידת יצחק, ומשנולד יצחק עד שישראל יצאו ממצרים הוה ארבע מאות שנה עיי"ש, וכן בפרשת בא (פרשה י"ב-ג) עה"פ ומושב בני ישראל וגו', כתב רשיז"ל וז"ל, אשר ישבו במצרים אחר שאר הישיבות שישבו גרים בארץ לא להם, שלשים שנה וארבע מאות שנה, בין הכל משנולד יצחק עד עכשיו היו ארבע מאות שנה וכו' עיי"ש, ובמדרש שוחר טוב (תהלים פק"ח) איתא, א"ר שמואל, לפי שהיה הקב"ה מפתה את משה כל שבעת ימי הסנה שילך בשליחותו וכו', אמר להקב"ה, רבון העולמים, כבר חשבתי מה שאמרת לאברהם אבינו בבין הבתרים ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, ועדיין לא נשלמו ולא עשו שם אלא מאתים ועשר, א"ל הקב"ה, לא כמו שאתה מחשב לעצמך, שמיום שנולד יצחק הקדמתי להם הקץ ודלגתי אותו וכו' וכבר נשלם עכ"ל, ולפי"ז לא הוצרכו לריבוי העם כדי להשלים הזמן.

ובס' חכמת התורה מהגאון רש"ק זצ"ל פ' לך (דף ר"ד) כתב דזה דחשבינן הגלות מלידת יצחק תליא אם ארץ ישראל מוחזקת מאבותינו או לא, דאם מוחזקת הוא מאבותינו, א"כ כיון דהארץ הוא של אברהם וזרעו, ואחרים מושלים בו נחשב כגר, אבל אם א"י אינה מוחזקת מאבותינו, א"כ הארץ הוא של אברהם וכמה נחשב גר יותר מן הגויים, ולכן לא נחשב גר רק ע"י עבדום וענו, ול"ש לומר דהגלות התחיל מלידת יצחק עיי"ש.

והרמב"ן (פרשת תולדות פרשה כ"ה) כתב הטעם דלקח יעקב שתי אחיות אף דעתידיה התורה לאסור, משום דהאבות לא קיימו התורה אלא בארץ ישראל ולא בחו"ל, ולכן לקח יעקב שתי אחיות בחו"ל, ועמרם לקח את יוכבד דודתו בחו"ל, ומן

וכן כתב בבעל הטורים פרשת וישלח (פרשה ל"ב-ט"ו) וז"ל, עזים מאתים וגו' כל תיבה של זה הפסוק מסיים במ"ם, וכן בפסוק של ומנחתם ונסכיהם, שבשביל הדורון ששלח לעשו והם תק"ן בהמות, ולא סמך על הבטחת הקב"ה, הוצרכו בניו להביא תק"ן קרבנות בשנה, כדמפרש בפרשת פינחס עכ"ל.

ובבעה"ט הנדפמ"ח ציין שם בהערות לדברי מהר"ם מרטנבורג בטעמי המסורת והמקרא (פרשת פנחס) נדפס בריש ספר פסקי מהר"ם שכ"כ, דלכן הוצרכו להביא תק"ן מוספין, לתקן מה שפגם יעקב במה שלא בטח בה' והביא קרבנות מנחה לעשיו, אך החשבון דתק"ן מוספין מנה באופן אחר, וכתב דמנין מוספין דשמע"צ אינן בחשבון, שהם דורון ומנחה ולא לכפרה, ולכן קודם שמיני עצרת נאמר הפסוק ומנחתם ונסכיהם, יען שאז שלמו תק"ן הקרבנות, וא"כ בציר לה' י' משמע"צ, ומעלינן תותה עוד י' אחריני, ד' של עוד ב' שבתות שבכל שנה (דהרי בשנה יש ג"ב שבתות), כשבא עם העומר, שני כבשים הבאים עם שתי הלחם בשבועות, שני שעירים ואיל של מוספין ביוהכ"פ, ושלמו להו תק"ן עיי"ש.

אך איתא במפ' הטעם ששלח יעקב לעשיו המתנה משום שעשיו הוא הבכור וכתוב כבוד את אביך ואת אמך וי"ו יתירה לרבות אחיך הגדול עכ"ד, אכן לשיטת הפוסקים דאביו רשע אינו מחוייב לכבדו וה"ה באחיו הגדול אם הוא רשע אינו מחוייב לכבדו, א"כ לא יפה עשה יעקב במה ששלח תק"ן בהמות לעשיו.

והרמב"ם בהל' ממרים (פ"ו הל' י"א) כתב, דאביו רשע אע"ג דאינו חייב על הכאתו ועל קללתו, היינו רק לענין עונש מיתה ומלקות, אבל מ"מ מחוייב לכבדו עיי"ש, ותמהו עליו דמנ"ל זה להרמב"ם לחלק בכך, וכתבו המפ' דהיה קשיא להרמב"ם קושית החזקוני, דאיתא במסכת יבמות (דף ה.), איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו, דלכן נסמכה שמירת שבת לכיבוד אב ואם לומר לך, דאם יאמר לך אביו חלל את השבת אל תשמע לו, ולכאורה למה לן לימוד על זה, הא אם אמר לו אביו חלל שבת הוה ליה רשע ואינו מחוייב לכבדו, אלא על כרחך מוכח מכאן דאף דאינו חייב על הכאתו וקללתו באביו רשע מ"מ מחוייבים לכבדו.

וכתב בספר חוט המשולש (פרשת כי תצא), דזהו רק אי ס"ל דדרשינן סמוכין, שפיר ילפינן מדהסמיך שמירת שבת לכיבוד אב דלא ישמע לאביו אם אמר לו חלל את השבת, אף דאביו הוה רשע מ"מ מוכח דמחוייב לכבדו, משא"כ למאן דלא דריש סמוכין לא סבירא ליה הסמיכות מאיש אמו ואביו תיראו וכו' למילף מיניה דאם אמר לו אביו חלל שבת אל ישמע לו ולא מוכח מכאן דינו של הרמב"ם דאביו רשע מחוייב לכבדו עיי"ש.

ובזה יבואר הסמיכות, ויפרו וירבו מאוד, והטעם הוא כדי שיצאו קודם הזמן, דריבוי העם השלים הזמן, דאין לומר דהגלות התחיל מלידת יצחק, דארץ ישראל אינה מוחזקת מאבותינו, ולפי"ז ל"ש לומר דלכן מתה רחל בדרך כדי שלא יכנס לארץ ישראל עם שתי אחיות דלא קיימו התורה רק בארץ ישראל, ואי ס"ל דא"י אינה מוחזקת מאבותינו לא שייך לחלק, וע"כ הטעם דרחל מתה בדרך על ידי קללתו שאמר לא יחיה, ולכן ויחי יעקב רק קמ"ז שנים דנחסרו משנותיו ל"ג שנים כמנין יחיה ודו"ק.

ב) עוי"ל, דבספר עיר דוד בית אברהם חדר ב' (אות רס"ג) כתב וז"ל, איתא בכתבי האר"י ז"ל, דיעקב היה חי קמ"ז שנה, לכפר על צ"ח קללות שבמשנה תורה ומ"ט קללות שבתורת כהנים, אכן רש"י ז"ל (פרשת פנחס כ"ט-י"ח) עה"פ ומנחתם ונסכיהם לפרים לאילים ולכבשים במספרם כמשפט, כתב הטעם שהיו ישראל מקריבין צ"ח כבשים בקרבנות מוספים בכל שנה בחג הסוכות, שהן מכפרין על צ"ח קללות שבמשנה תורה, וקשיא שהרי יעקב מכפר כנ"ל.

ומוכרח לומר באמת כדאיתא בספר חסד לאברהם למהר"א אזולאי (מעין ב' נהר מ"ח) וז"ל, דע שמקנה הצאן ששלח יעקב לעשו היו ד' מאות וארבעים לא פחות ולא יותר, בכוונה גמורה בחשבון ת"ם בכחינת הטהרה, ובחינת הטומאה שהיו בעלי מומין וזהו מ"ת, ולכן חברו הכתוב עם הטמאים והיינו שכתב הגמלים בין מקנה הבקר והצאן, וכתב מקנה הבקר בין הגמלים והאתונות, להודיענו כמו שהגמלים והאתונות פסולין לקרבן כי היו בעלי מומין, ולכן כתב בפסוק ראשון של הדורון כל סופי תיבות שמסיימין במ"ם והם עזים מאתים ותישים עשרים רחלים מאתים ואילים עשרים בלי שום מלה אחרת מפסיק ביניהם להודיענו שכל הבהמות ששלח לדורון היו כולן בעלי מומין.

ודע שכל החשבון של הבהמות הטהורות ששלח (יעקב לעשיו) לדורון הם ד' מאות ותשעים וכו', וחשבון הגמלים והאתונות היו ס', בגימטריא הטמאה ובגימטריא יטמ"א, וכשתחברם הטמאות עם הטהורות יעלה נת"ק לראשו של עשיו, ולפי ששלח הדורון תחלה לעזאזל קודם שיפרוש המעשר לקרבן, אעפ"י שהיו בעלי מומין, לכך נתחייבו בניו להקריב בכל שנה תק"ן בהמות למוספין, מאה לנ' שבתות, קל"ב ל"י"ב ראשי חדשים י"א לכל ראש חודש, ע"ז לז' ימי הפסח, י"א בעצרת למוסף וי"א על מנחת הביכורים, בין כולם של"א, עשר לראש השנה ועשר ליום הכפורים יעלו שנ"א, ע' פרים לז' ימי סוכה, י"ד אילים לז' ימי סוכה יעלו פ"ד, צ"ה כבשים לז' ימי סוכה יעלו קפ"ב, ז' שעירים לז' ימי סוכה יעלו קפ"ט, ועשר לשמיני עצרת יעלו קצ"ט עם שנ"א יעלו תק"ן, מספר כתיבת יד עכ"ד, מובא בספר נחלת בנימין (מצוה ג' אות י"ד).

דבשחיטה תליא, ולפי"ז מבואר דמחלוקת יוסף עם השבטים היתה אי דרשינן סמוכין, דיוסף ס"ל דלא דרשינן סמוכין ולכן היה סובר דבמיתה תליא מילתא והוציא דבה על השבטים שאכלו מפרכת, והשבטים ס"ל דדרשינן סמוכין, ובשחיטה תליא מילתא עיי"ש.

ובזה יבואר הסמיכות ויפרו וירבו מאוד, והטעם הוא כדי שיצאו קודם הזמן, דאין לומר דקושי השעבוד השלים הזמן, דזה בא לכפר על חטא דמכירת יוסף, דהצדק הוא עם יוסף דלא דרשינן סמוכין, ולפי"ז לא ידעינן דהיכא דאביו או אחיו הגדול הוה רשע מחוייבים לכבדו, ולא יפה עשה יעקב במה ששלח תק"ן בהמות לעשיו, וצריך הכבשים לכפר על זה, ושנות יעקב באים לכפר על הקללות, ולכן היו ימי יעקב קמ"ז שנים ודו"ק.

***

ויקברו ימי ישראל למות ויקרא לבנו ליוסף ויאמר לו אם נא מצאתי חן בעיניך שים נא ידך תחת ירכי ועשית עמדי חסד ואמת אל נא תקברני במצרים: ומובא בשם ספרים, עמד"י ר"ת עם ד"י שבגימטריא דוד ע"כ, וצ"ב דמה הוא החסד לדוד במה שיעקב לא יקבר במצרים.

והנבס"ד, דבספר בנין דוד (בפרשתן אות ח) כתב, דממה שיעקב צוה ליוסף שיקברנו אצל אבותיו, עכצ"ל דלא חטא בנשיאת שתי אחיות, דאל"כ אסור לקוברו אצל צדיקים גמורים עכ"ד.

ובספר חלק שמעון ערך עריות (דף ע"ה) הביא מתיקוני זוהר על המשנה במסכת אבות (פרק ה' משנה ט"ז) כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים וז"ל, ודא מחלוקת לשם שמים כגון רחל ולאח, דדא בעא לאתחברא בבעלה ודא בעא לאתחברא בבעלה, ונטיל לון יעקב וקשיר לון ביה לתרווייהו, בגין דהוה קא מחשבת לאח בלבה אם יעקב נטל לאחתי נטיל לי עשו חייבא, והכי קא חשיבת רחל כגוונא דא, בגין דא קוב"ה יהיב לון ליעקב תרווייהו ושזיב לון מהווא חייבא ואתחברו בצדיקא עכ"ל.

נמצא שיש ליעקב תירוץ על נשיאת שתי אחיות מאחר שכל אחת רצתה לעשות רצון קונה ולהזדווג בצדיק ולא ברשע, והוי מחלוקת שהיא לשם שמים ונתקיימה בסופו ונטל יעקב את שתיהן, דמאי הוי להו למיעביד, ליבטלו מפו"ר ולא להנשא לעשו וגם לא ליעקב, לא תוהו בראה אלא לשבת יצרה, וא"כ מחוייבין הם בפו"ר, ולעשו לא היה אפשר להו להנשא ולכך נשאם יעקב, ואע"ג דאין אומרים לאדם חטא בשביל שיוכה חבירך, אמנם בשביל מצוה רבה שאני כמ"ש התוס' במסכת שבת (דף ד.) ד"ה וכי אומרים, ולכך היה מותר ליעקב לנשאם יחד השתי אחיות.

ולפי"ז אי ס"ל דדרשינן סמוכין ואף באביו רשע מחויב לכבדו, וה"ה באחיו הגדול אף דהוא רשע, שפיר עשה יעקב בהדרון ששלח לעשיו, ולא איצטריך התק"ן כבשים לכפר על זה, והכבשים שבחג באים על לכפר על הקללות, ולפי"ז היה לו ליעקב לחיות יותר מקמ"ז שנים, משא"כ אי לא דרשינן סמוכין, ולא ידעינן דהיכא דאביו או אחיו הוא רשע מחוייבין בכבודו, שוב אמרינן דלא יפה עשה יעקב במה ששלח תק"ן בהמות לעשיו, וצריך התק"ן קרבנות מוספים לכפר על זה, ושנות יעקב באים לכפר על הקללות ולכן היו ימי יעקב קמ"ז שנים.

ובס' בנין דוד פ' ויגש (אות ט"ט) הביא מש"כ בספר שם משמואל הקדמון (פ' בא) ד"ה שוב באו, דלכן היו בני ישראל פרים ורבים כדי שיצאו קודם זמנם, דריבוי העם השלים הזמן עיי"ש.

אך איכא טעמא אחרינא, כדאיתא במד"ר פרשת בא (פרשה ט"ו-א), אמרו ישראל לפני הקב"ה רבון העולמים, ארבע מאות שנה אמרת לנו להשתעבד ועדיין לא שלמו, אמר להם כבר שלמו, שנאמר (שה"ש ב"א) הנה הסתיו עבר, ופי' ביפה תואר (שם) דקושי השעבוד הדומה לסתיו השלים הגלות עיי"ש.

אולם איתא במסכת שבת (דף י"ג), ואמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב, לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שהרי בשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו, נתקנאו בו אחיו, ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים עיי"ש, וכתבו התוס' ד"ה ה"ג, ואע"ג דבלאו הכי נגזר דכתיב ועבדום וענו אותם, שמא לא היה נגזר עליהם עינוי כ"כ עיי"ש, הרי דקושי השעבוד היתה בשביל חטא דמכירת יוסף, ולפי"ז לא שייך לומר דקושי השעבוד השלים הזמן, אך אם נאמר דהשבטים צדקו במה שמכרו את יוסף, אז שפיר י"ל דקושי השעבוד השלים הזמן.

ואיתא במזרחי (פרשת וישב), מה שיוסף הוציא דבה על השבטים באומרו שאכלו אבר מן החי, באמת אכלו מפרכת, וסברי דלישראל דבשחיטה תליא מילתא שרי לאכול מפרכת, ויוסף סבר במיתה תליא מילתא, ואסור לאכול מפרכת עיי"ש, ועיין בס' פרשת דרכים דרך האתרים (דרוש א'), ובס' עיר דוד (ס' של"ט).

ובספר כסף נבחר (פרשת מקץ) העיר, ממה דאיתא במסכת חולין (דף כ"ג), כשר בפרה (שחיטה) פסול בעגלה, כשר בעגלה (ערופה) פסול בפרה, ופריך ויהא פרה כשרה בעריפה מק"ו מה עגלה שאינה כשרה בשחיטה כשרה בעריפה, פרה שכשרה בשחיטה אינו דין שכשרה בעריפה, וכתבו התוס' לאו דוקא פרה אלא ה"ה חולין וקדשים, ומסיק אמר קרא הערופה זאת בעריפה ואין אחרת בעריפה אלא בשחיטה, והקשו התוס' הא לקמן אמרינן הערופה להורות כשהיא שלימה ולא לזאת בעריפה, ותירצו מדסמך לה יליף לה, א"כ מכח סמיכות יליף לה

אחא א"ר אלעזר, מנין שקראו הקב"ה ליעקב אל, שנאמר ויצב שם מזבח ויקרא לו אל אלקי ישראל, דאי ס"ד למזבח קרא ליה יעקב אל, ויקרא לו יעקב מיבעי ליה, אלא ויקרא לו ליעקב אל, ומי קראו אל, אלקי ישראל ע"כ הגמ', וכיון דאיסור עריות הוא משום דבפמליא של מעלה הוי זיווגי המדות בבחינת עריות כביכול, ואסור להשתמש בשרביטו של מלך, וכיון שיעקב היה בבחינת אל הותר לו להשתמש בשרביטו של מלך, ושפיר נשא שתי אחיות עכ"ד.

אמנם בכראשית רבה (פרשת וישלח פרשה ע"ט-ח) איתא, אמר ריש לקיש, ויקרא לו אל אלקי ישראל, אמר אתה אלו"ה בעליונים ואני אלו"ה בתחתונים, ר' הונא בשם ריש לקיש אמר אפילו חזן הכנסת אינו נוטל שררה לעצמו ואתה היית נוטל שררה לעצמך מחר בתך יוצאה ומתענה הה"ד ותצא דינה בת לאה עיי"ש, הרי דיעקב בעצמו קרא לו אל.

ובכראשית רבה (פרשה ע"ו-ט) איתא, ויקח את שתי נשיו ואת שתי שפחותיו וגו', ודינה היכן היא, נתנה בתיבה ונעל בפניה, אמר, הרשע הזה עינו רמה היא שלא יתלה עינו ויראה אותה ויקח אותה ממני וכו', אמר לו הקב"ה, לא בקשת להשיאה דרך היתר הרי היא נשאת דרך איסור, הה"ד ותצא דינה בת לאה עיי"ש.

ובספר תפארת צבי (דף י"ב) כתב, דלכך מנע יעקב את דינה מעשיו, דאיתא במסכת יבמות (ב"ס), הנושא את בת אחותו, עליו הכתוב אומר, אז תקרא וה' יענה תשוע ויאמר הנני עיי"ש, ולהלן (דף צ"ט) בתוס' ד"ה ספק כתבו, דדוקא בת אחותו מצוה לישא ולא בת אחיו, דשמא ימות בלי בנים ויתבטל מצות יבום עיי"ש, וט"ו נשים פוטרות צרותיהן וצרות צרותיהן מן החליצה ומן היבום, וראשונה מן ט"ו הנ"ל היא בתו, ולפי"ז י"ל דלכך לא רצה יעקב ליתן לעשיו את דינה, שלא רצה לבטל מצות יבום.

אך אי נימא דיעקב בלא"ה לא הוצרך ליבום אין תירוצי ליעקב, דעה"פ כי כמוך כפרעה איתא, מה פרעה מלך במצרים אף יעקב מלך בכנען, ואיתא במסכת סנהדרין (דף י"ח), מלך לא חולץ ולא חולצין לאשתו, ולא מייבם ולא מייבמין לאשתו, דאסור למחול על כבודו, ר' יהודה אומר חולץ ויבום וחולצין ומייבמין דמותר למחול על כבודו עיי"ש, ותליא בזה, אי ס"ל דכהן מותר להיות מלך או לא, דפסק הלכה בכל הש"ס דכהנים שלוחי דידן הם, נמצא לרבנן אין רשאי מלך למחול על כבודו, לפי"ז כהן אינו יכול להיות מלך, אבל לר' יהודה כהן מותר להיות מלך, ולפי"ז אי ס"ל כהנים שלוחא דרתמנא וכהן יכול להיות מלך, ולפי"ז י"ל דיעקב היה מלך, ובלא"ה לא יוכל לקיים מצות יבום, ומעתה אין לו אמתלא לומר דלכך לא נתן את דינה לעשיו כדי שלא תבטל מצות יבום עכ"ד.

וכל זה לא שייך אלא אי ס"ל שגם האשה חייבת בפו"ר, אבל אי ס"ל דאשה אינה חייבת בפו"ר או יעקב שלא כדין עשה בנשיאת שתי אחיות, דלא הוי מצוה רבה אצלם מאחר שאינם מחוייבים, ואם יעקב נטל האחת היה להשנית להבטל ולא להנשא לא ליעקב ולא לעשו עכ"ד.

ואיתא בקידושין (דף ב:) ר' שמעון אומר מפני מה אמרה תורה כי יקח איש אשה ולא כתב כי תלקח אשה לאיש, מפני שדרכו של איש לחזור על אשה ואין דרכה של אשה לחזור על איש, משל לאדם שאבדה לו אבדה מי חוזר על מי בעל אבדה מחזור על אבדתו, ופירש"י אבדה אחת מצלעותיו עיי"ש, וזהו למ"ד דחיה מצלע נבראת עיי"ש, ולכאורה למ"ד דרו פרצופין נבראו שניהם ביחד, ולפי"ז אין האשה דייקא אבדתו של האיש, ועכצ"ל דהא דדרכו של איש לחזור על אשה, משום דהאיש מצווה על מצות פו"ר ולא האשה, ועיין בס' שפע חיים נישואין (דף ר"א).

מבואר מזה דאי ס"ל דו פרצופין נבראו או אמרינן דאשה אינה מצווה על מצות פו"ר, משא"כ אי ס"ל מצלע נבראת או י"ל דנשים מצוות על מצוות פו"ר.

ובספר ברכה משולשת להגאון ר"י אייבשיטץ ז"ל (מאמר א) כתב, דזה אי דוד מותר לבוא בקהל או לא, תליא אי ס"ל אדה"ר דו פרצופין נבראו או חוה מצלע נבראת, דאיתא במדרש שוח"ט, אדם כי ימות באהל, אותו שאמרתי לך לא יבוא בקהל ה', דהיינו עמון ומואב, לא אמרתי לך אלא אדם דהיינו זכר, אבל נקבה מעמון ומואב מותרת לבוא בקהל ה', והנה בתוה"ק כתיב ויברא אלקים את האדם, ומעתה למאן דס"ל דו פרצופין נבראו, ומוכח דנקבה ג"כ נקראת אדם, דב' פרצופין היתה, אז י"ל דעמונית ומואבית נמי אסור לבוא בקהל, ודוד שבא מרות המואבית אסור לבוא בקהל, אבל למ"ד דחיה מצלע נבראת, אז עמונית ומואבית מותר לבוא בקהל, שאינם נקראים אדם, וי"ל דאדם ממעט אשה, ודוד מותר לבוא בקהל עכ"ד.

ולפי"ז יבואר, דיעקב אמר ליוסף ועשית עמדי חסד לקברני עם אבותי, דשפיר אני ראוי לכך דאין עלי עון נשיאת שתי אחיות כמש"כ החלק שמעון, דס"ל דגם אשה מצווה במצות פו"ר, דס"ל חוה מצלע נבראת, ובזה תעשה חסד עם ד"י זה דוד, דשפיר ראוי לבוא בקהל וכו"ל ודו"ק.

(ב) עוי"ל עפ"י הנ"ל, דמדנקבר יעקב במערת המכפלה אצל אבותיו, מוכח דלא חטא בנשיאת שתי אחיות, והטעם כתב הרדב"ז בשו"ת (סי' תרצ"ו) לתרוץ, דליעקב היה מותר ב' אחיות משום שהיה מהמרכבה משכינה הקדושה וצורתו חקוקה בכסא הכבוד ונקרא אל, כדאיתא במסכת מגילה (דף י"ח), א"ר

ובשו"ת פנים מאירות (ח"ב סי' קי"ט) הקשה, דמאי קמבע"ל במסכת נדרים (דף ל"ה:) אי כהנים הוה שלוחי דידן או שלוחי דרחמנא, הא בודאי הוה שלוחי דרחמנא, דאיתא במסכת חולין (דף י"ג:), איש איש מלמד שהעכו"ם נודרים נדרים ונדבות כישראל, ואי ס"ד דהוי שלוחי דידן היאך יכול הכהן להקריב לגכרי הא אין שליחות לעכו"ם עכ"ק.

ובספר אור חדש (עמ"ס קידושין דף כ"ג:) כתב לתרץ, דהברייתא דמרבה דנכרים מביאין נדרים ונדבות אתיא כמ"ד דלא דברה תורה כלשון בני אדם, משא"כ למ"ד דדברה תורה כלשון בני אדם, לא דרשינן מאיש איש לרבות נכרים שמביאין נדרים ונדבות עיי"ש, ולפי"ז למאן דס"ל דברה תורה כלשון בני אדם ולא דרשינן איש איש לרבות נכרי, לדידיה שפיר י"ל דכהנים הוי שלוחי דידן, משא"כ למ"ד דלא דברה תורה כלשון בני אדם, ומרבינן מאיש איש לרבות נכרים, ע"כ דכהנים הוי שלוחי דרחמנא.

והנבס"ד, עפ"מש"כ בס' חוט המשולש (בפרשתן שער הקטן), דהנה הא דאין מסיחין בסעודה כתב בבעל הטורים (פ' וירא) דילפינן לה, דכשבאו המלאכים אל אברהם כתיב והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו, ויאמרו אליו איה שרה אשתך וגו', ולכאורה למה כתיב ויאכלו פשיטא מדכתיב ויתן לפניהם דנתן להם לאכול, וע"כ לאשמעינן דקודם ויאכלו ואח"כ שאלו איה שרה אשתך ולא בתוך האכילה כי אין מסיחין בסעודה עיי"ש.

ואיתא במסכת יבמות (דף ע"ז:), א"ל דואג האדומי, עד שאתה משאיל עליו אם הגון הוא למלכות אם לאו, שאל עליו אם ראוי לבוא בקהל אם לאו, מאי טעמא דקאתי מרות המואביה, א"ל אבנר, תנינא, עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית, אלא מעתה ממזר ולא ממזרת וכו', שאני הכא דמפרש טעמא דקרא, על אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים, דרכו של איש לקדם ואין דרכה של אשה לקדם, ופריך, היה להם לקדם אנשים לקראת אנשים ונשים לקראת נשים וכו', ומסיק בגמ' הכי תרגומא כל כבודה בת מלך פנימה עיי"ש, והקשו התוס' (ד"ה כתנאי) אמאי לא דרשינן מצרי ולא מצרית, וכתבו לתרץ, דגבי עמוני ומואבי היה לו לקצר ולכתוב עמוני ומואב, ומדכתיב עמוני ומואבי אית לן למדרש דלמעט עמונית ומואבית קאתי, אבל מצרי אם היה כותב מצרים היה מאריך יותר עכ"ד, הרי דדרשינן מיתורא דיו"ד.

אמנם המפ' כתבו דליכא ראייה מכאן, לפי"מ דאיתא במסכת ב"מ (דף פ"ז:) דר' יוסי בר' חנינא אמר, דלכן שאלו איה שרה אשתך כדי לשגר לה כוס של ברכה עיי"ש, א"כ אין ראייה מכאן דאין מסיחין בסעודה, די"ל דמסיחין בסעודה, והא דשאלו איה שרה אשתך לאחר הסעודה, כיון דכל הטעם הוא כדי לשגר לה כוס של ברכה, וזה מקומו לשאול דוקא לאחר הסעודה בעת ברכת המזון עכ"ד.

ובספר נטיעות אדר (סי' כ"ד אות ט"ז) כתב, דהא דדרשינן מיתור לשון זהו רק למ"ד דס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם, אז י"ל דדרשינן יתור לשון, אבל למ"ד דס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, ולדידיה אפילו יתור תיבה לא דרשינן, ק"ו דלא דרשינן יתור אות עכ"ד.

וכ"ק אדמו"ר מצאנז-קלויזענבורג שליט"א (שנת תשס"ג) הקשה, דלכאורה איך היה שייך בכלל גבי המלאכים ברכת המזון, אף דאיתא במסכת בבא מציעא (דף פ"ז:), אמר ר' תנחום בר חנילאי, לעולם אל ישנה אדם ממנהג המקום, שהרי משה עלה למרום ולא אכל לחם, מלאכי השרת ירדו למטה ואכלו לחם, ופריך הגמ' ואכלו סלקא דעתך, ומשני, אלא אימא נראו כמי שאכלו ושתו עיי"ש, אך התוס' (ד"ה נראין) הביאו מש"כ בסדר אליהו רבה, לא כאותו שאומר נראין כאוכלין ושותין, אלא אוכלין ושותין ממש מפני כבודו של אברהם אבינו עיי"ש, ולפי"ז אף דנימא דהמלאכים אכלו, עכ"ז לא שייך גבייהו ברכת המזון, לפי"מ דאיתא במסכת ברכות דף (מ"ט:) דבעינן אכילה שיש בה שביעה כדכתיב ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך וגו', וא"כ אף דאכלו, לא שייך בהו שביעה, וא"כ לא שייך לומר דלכן שאלו כדי לשגר לה כוס של ברכה עכ"ק.

ולפי"ז שפיר מוכן ההמשך, דממה דיעקב יהיה נקבר במערת המכפלה מוכח דלא חטא בנשיאת שתי אחיות, משום דהקב"ה קראו אל, והטעם דנענש יעקב בדינה, הוא משום שלא נתנה לעשיו, דאין לו אמתלא כדי שלא תתבטל מצות יבום, דבלא"ה לא שייך כאן מצות יבום, כיון דיעקב היה כהן ומלך, ומינה דס"ל כהנים שלוחי דרחמנא, ולא דברה תורה כלשון בני אדם, ולפי"ז דרשינן יתור לשון, ודרשינן מואבי ולא מואבית, דמואבית מותרת לבוא בקהל, ודוד כשר להיות מלך ודו"ק.

וכתב בספר יושב אהלים (פרשת מקץ ופרשת משפטים), דזהו רק למאן דס"ל דרשינן טעמא דקרא, אז יש לומר דהטעם דאסרה תורה שתי אחיות הוא משום שלא יהיו צרות זו לזו, והיכא דלא שייך הטעם לא שייך האיסור, משא"כ למאן דס"ל דלא דרשינן טעמא דקרא, אין לחלק וגם היכא ש"ל דאוהבות זו את זו, ג"כ יש איסור דב' אחיות עיי"ש.

אך הרדב"ז בשו"ת (סי' תרצ"ו) כתב לתרץ, דליעקב היה מותר ב' אחיות שהיה מהמרכבה משכינה הקדושה וצורתו חקוקה בכסא הכבוד ונקרא אל, כדאיתא במסכת מגילה (דף י"ח), א"ר אחא א"ר אלעזר, מנין שקראו הקב"ה ליעקב אל, שנאמר ויצב שם מזבח ויקרא לו אל אלקי ישראל, דאי ס"ד למזבח קרא ליה יעקב אל, ויקרא לו יעקב מיבעי ליה, אלא ויקרא לו ליעקב אל, ומי קראו אל, אלקי ישראל ע"כ הגמ', וכיון דאיסור עריות הוא משום דבפמליא של מעלה הוי זיווגי המדות בבחינת עריות כביכול, ואסור להשתמש בשרביטו של מלך, וכיון שיעקב היה בבחינת אל הותר לו להשתמש בשרביטו של מלך, ושפיר נשא שתי אחיות עכ"ד.

ובס' חידושי הגרשוני (פ' ויצא) כתב, בהא דאמרו חז"ל יעקב אבינו לא מת, דמפני מה נתגלה ענין זה דייקא ביעקב, ומאי שנא יעקב מאברהם ויצחק, אלא כיון דכל זרע ישראל יצאו מבית יעקב, וא"כ יבואו ח"ו להוציא לעז על כל בית ישראל שבאו מפסול שתי אחיות, לכן לא מת יעקב כדי להורות גדולתו וקדושתו של יעקב אבינו שהוא מחובר למרכבה העליונה, וכדין הותרו לו רחל ולאה משום שיעקב נקרא אל עיי"ש.

ובזה יבואר דשפיר שייכי השני המימרות אהדדי, דכשאמר לו משמיה דריו"ח אין מסיחין בסעודה שמא יקדים קנה לוושט, היה מתמיה דאמאי לא אמר הטעם דאין מסיחין בסעודה מהא דשאלו המלאכים לאחר אכילה, ע"ז הביא לו אידך מימרא דריו"ח דיעקב אבינו לא מת, והטעם דלא מת משום דנקרא אל, ומנא לן דאקרי אל, דמהאי טעמא נשא השתי אחיות, ומינה דס"ל לא דרשינן טעמא דקרא, ולפי"ז שתיה לאו בכלל אכילה, וחייבים בברכת המזון אף בלא שביעה, ולכן שאלו איה שרה אשתך לאחר אכילה, ואינו ראייה משם דאין מסיחין בסעודה.

ב) עוד יש לומר, עפ"י דברי הבעל הטורים הנ"ל, דילפינן דאין מסיחין בסעודה כיון דהמלאכים שאלו איה שרה אשתך אחר שאכלו עכ"ד, אמנם המפ' כתבו דלפי"מ דאיתא במסכת ב"מ (דף פ"ז), דר' יוסי בר' חנינא אמר, דלכן שאלו איה שרה אשתך כדי לשגר לה כוס של ברכה, א"כ אין ראייה מכאן דאין מסיחין בסעודה, די"ל דמסיחין בסעודה, והא דשאלו איה שרה אשתך לאחר הסעודה, כיון דכל הטעם הוא כדי לשגר לה כוס של ברכה, וזה דוקא לאחר הסעודה בעת ברכת המזון.

אך י"ל, דאיתא במסכת ברכות (דף מ"ה), עד כמה מזמנין (כמה יאכל עמהם ויתחייב עמהם בויתון ונפקא מינה להוציאם ידי חובתן אם יתנו לו הכוס לבדן), עד כזית, ר' יהודה אומר עד כביצה, ולהלן (דף מ"ט) איתא דפליגי בזה, דר' מאיר סבר ואכלת זו אכילה ושבעת זו שתיה ואכילה בכזית, ור' יהודה סבר ואכלת ושבעת אכילה שיש בה כדי שביעה, ואיזו זו כביצה עיי"ש.

ובספר כסף נבחר (פרשת בחקותי) כתב לבאר פלוגתת ר' מאיר ור' יהודה, דפליגי אי שתיה בכלל אכילה, דר"מ ס"ל דשתיה לאו בכלל אכילה, ולכן דרש ושבעת לשתיה, כיון דאכילה אינו כולל שתיה, ור' יהודה ס"ל דשתיה לא איצטריך קרא דשתיה בכלל אכילה, ולכן דרש ואכלת ושבעת להא דבעי אכילה שיש בה שביעה עיי"ש.

והא דשתיה הוא בכלל אכילה, איתא בירושלמי מס' שבועות (פ"ג ה"ב), דילפינן מהא דכתיב בוידוי מעשר לא אכלתי באוני ממנו, והרי קיי"ל דאונן אסור אפילו בשתיה ולמה אמר קרא לא "אכלתי" אלא ודאי דשתיה בכלל אכילה עיי"ש, וכתב בספר עבודת הלויים עמ"ס שבועות (דף כ"ג), דהא דילפינן מהך קרא הוא רק למ"ד דדרשינן טעמא דקרא, דבאמת יש לעיין דמנלן ללמוד דשתיה בכלל אכילה, דילמא באמת מותר שתיה לאונן, ולכן אמר קרא לא אכלתי, ומהיכי תיתי דשתיה בכלל אכילה, וצ"ל דכיון דהטעם שאסור לאונן לאכול מעשר וקדשים איתא בספר החינוך (מצוה תר"ח), דהוא משום שאכילת מעשר וקדשים צריך שיהיה בשמחה, ואי אפשר לאונן לשמוח ולכן אסור לו לאכול, וטעם זה שייך גם בשתיה, דגם השתיה צריך שיהיה בשמחה, וא"כ זה ודאי דשתיה ג"כ אסור, ואעפ"י"כ אמר קרא "לא אכלתי" וע"כ דשתיה בלל אכילה, אמנם כ"ז אי דרשינן טעמא דקרא ולכן מוכרח דשתיה אסור, ושפיר ילפינן דשתיה בכלל אכילה, משא"כ למ"ד דלא דרשינן טעמא דקרא, אין ראייה, דלעולם י"ל דשתיה מותר לאונן, ולכן אמר קרא לא אכלתי, ואין ראייה דשתיה בכלל אכילה עכ"ד עיי"ש, עכ"פ מבואר מזה דהא דשתיה הוא בכלל אכילה הוא רק למ"ד דדרשינן טעמא דקרא.

ונודע קו' המפרשים דהיאך לקח יעקב שתי אחיות, כיון דהאבות שמרו כל התורה עד שלא ניתנה עכ"ק, ובספר כסף נבחר (פרשת וישלח) ד"ה איתא בצרור המור כתב ליישב, עפ"י מש"כ הרמב"ן בפרשת אחרי (פרשה י"ח-י"ח) עה"פ ואשה אל אחותה לא תקח לצרור וגו' וז"ל, ובכאן יפרש הכתוב טעם האיסור, יאמר שאינו ראוי שתקח אשה אל אחותה לצרור אותן זו לזו, כי הן ראויות שתהיינה אוהבות זו את זו לא שתהיינה צרות עכ"ל, ולפי"ז י"ל דהיכא דליכא לצרור שאינה צרה לחברתה שרי, וא"כ אצל רחל ולאה לא היה שום חשש שיהיו צרות ול"ז, שהרי רחל עצמה מסרה הסימנים ללאה כדאיתא במסכת מגילה (דף ג"ג), ובוודאי שלא היתה שנואה ביניהם, וליכא לצרור לגביהו, ובכה"ג שרי גם ב' אחיות עיי"ש.

ובספר שערי שמים (שער י"ז) כתב לתרץ קושית המפ' על מה שנשא יעקב שתי אחיות, דאיתא במסכת סנהדרין (דף נ"ז:), כל ערוה שבית דין של ישראל ממייתין עליה, בן נח מוזהר עליה, אין בית דין של ישראל ממייתין עליה (כגון חייבי כריתות אחותו ואחות אביו ואחות אמו ואשת אחיו ואשת אחי אביו ואחות אשתו), אין ב"נ מוזהר עליה דברי ר' מאיר (ר' מאיר אליבא דר' עקיבא אמרה דנפקי ליה עריות בבני נח מעל כן יעזב איש וגו' והתם חייבי מיתות הוא דכתיבין), וחכ"א הרבה עריות יש (כגון כל חייבי כריתות) שאין בית דין של ישראל ממייתין עליהן, ובן נח מוזהר עליהן (דלרבנן אתרבו בני נח מאיש איש לכל האמור בפרשה ור"מ לא דריש איש איש לרבויו) עיי"ש, ולפיי"ז י"ל דיעקב ס"ל כר' מאיר דאין ב"נ מוזהר על זה, וכיון שהיה להאבות דין ב"נ כמש"כ בפרשת דרכים, הותר ליעקב לישא שתי אחיות עכ"ד.

אמנם כתב שם (שער ט"ז) ד"ה ולבאר, דפלוגת ר"מ וחכמים תליא אי ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, דר"מ ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם ולא דרשינן איש איש, ולא איתרבי ב"נ לחייבי כריתות, וחכמים ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם ומרבינן מאיש איש דב"נ הוזהרו אף בעריות שיש בו כרת עיי"ש.

ובזה יבואר דשפיר שייכי השני המימרות אהדדי, דריו"ח דאמר דאין מסיחין בסעודה ע"כ דיליף לה מהמלאכים דקודם אכלו ואח"כ שאלו איה שרה אשתך, להורות דאין מסיחין בסעודה, ולכאורה אין ראיה מכאן די"ל דלכן שאלו אחרי הסעודה כדי לשגר לה כוס של ברכה וזה שייך רק לאחר הסעודה, אך ז"א דהא לחם לא הביא, והטעם דלא הביא כדי שלא יהיה להם קינוח בין חלב לבשר ובני ישראל יוכלו לקבל את התורה, ולכאורה הא י"ל דהביא לחם ועכ"ז לא יקבלו המלאכים את התורה דהלא דברה תורה כלשון בני אדם, ולכן הביא אידך מימרא דר' יוחנן דיעקב אבינו לא מת, והטעם דלא מת משום דנקרא אל, ומנא לן דאקרי אל, דמהאי טעמא נשא השתי אחיות, ומעתה ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם, ולפיי"ז הטעם דהמלאכים לא קבלו התורה, משום שאכלו בשר בחלב ולא היה להם קינוח בין חלב לבשר, וע"כ דלא הביא לחם, ומעתה אין לומר דשאלו כדי לשגר לה כוס של ברכה, דהרי לחם לא הביא, וע"כ מוכח ממה דשאלו אחר הסעודה, דאין מסיחין בסעודה ודו"ק.

ג) עוי"ל, דהנה כ"ק אדמו"ר מצאנו-קלוזענבורג שליט"א בשוה"ט ליל שב"ק פרשת ויחי (שנת תשנ"ח) העיר, דלכאורה צריך ביאור על מה שרב יצחק לא רצה להשיב לו בדבר תורה, משום דאמר ר' יוחנן אין מסיחין בסעודה, מנ"ל דר' יוחנן ס"ל כן נמי בדברי תורה, בשלמא לדבר דברים בטלים ודברים אסורים מובן שפיר שזה אסור לדבר בשעת הסעודה שמא יקדים קנה לושט, אבל דברי תורה אפשר דגם ר' יוחנן ס"ל דמותר לדבר בעת הסעודה, כיון דדברי תורה אצולי ומגני כדאיתא במסכת סוטה (דף כ"א) עכ"ק.

אכן לפיי"מ דאיתא (ס) דלחם לא הביא, א"כ ל"ש לומר דלכן שאלו כדי לשגר לה כוס של ברכה, דהא לא תיקנו כוס אלא אחר סעודת לחם כמבואר בתוס' מסכת פסחים (דף ק"ה:) ד"ה ש"מ, וע"כ דלכן שאלו אחר הסעודה משום דאין מסיחין בסעודה.

אמנם בבראשית רבה (פרשה מ"ח-ד) איתא, רבנן אמרי אפילו פת הביא לפניהם, מה אם דברים שלא אמר הביא לפניהם, דברים שאמר להם על אחת כמה וכמה עיי"ש, ולתרץ מה שלא נזכר בקרא לחם, כתב המהר"ם שיף במסכת חולין (דף ק"ח:), דלפי פשוטות הקרא משמע דלא אכלו בשר בחלב יחד, רק דמקודם אכלו חמאה וחלב ואח"כ בשר, וכמו שפירש"י קמא קמא שתיקן אמתו ואייתו קמייהו, ומאי איסור בשר בחלב איכא, וצ"ל, דמבואר בשו"ע (י"ד סי' פ"ט סעיף ב') דצריך לקנח פיו בין חלב לבשר עיי"ש, ואין קינוח אלא בפת, וממילא אין צורך לפרט לחם, שבודאי הביא לחם לקינוח פה עיי"ש.

אך יש להעיר, דאיתא במד"ר שמות (פ' כ"ה-א), באותה שעה בקשו מלאכי השרת לפגוע במשה, עשה בו הקב"ה קלסטרין של פניו של משה דומה לאברהם, אמר להם הקב"ה אי אתם מתביישין הימנו, לא זהו שירדתם אצלו ואכלתם בתוך ביתו וכו' עיי"ש.

ובמדרש שוחר טוב (מזמור ח') איתא, כשעלה משה למרום לקבל התורה, אמרו מלאה"ש תנה הודך על השמים, אמר להם הקב"ה כתיב בתורה לא תבשל גדי בחלב אמו, ואתם כשירדתם אצל אברהם אכלתם בשר בחלב, שנאמר ויקח חמאה וחלב ובן הבקר, ותינוק שלהם כשהוא בא מבית רבו ואמו נותנת לו פת ובשר וגבינה, והוא אומר לה היום למדני רבי לא תבשל גדי בחלב אמו עיי"ש, הרי דהמלאכים נדחו מקבלת התורה מפני שאכלו בשר בחלב אצל אברהם אבינו, ומעתה א"א לומר כהמהר"ם שיף שאכלו לחם לקינוח הפה, דא"כ מאי בשר בחלב איכא.

אמנם בספר שער החצר (אות קנ"ב) כתב, דלכן קבלו ישראל התורה ולא מלאכי השרת משום דהתורה דברה כלשון בני אדם ולכן שייך התורה לבני אדם ולא למלאכי השרת עכ"ד, ועיין בספר עזרא (דף י"ג: מדפח"ס).

ובספר חידושי הגרשוני (פרשת ויצא) כתב, בהא דאמרו חז"ל יעקב אבינו לא מת, דמפני מה נתגלה ענין זה דייקא ביעקב, ומאי שנא יעקב מאברהם ויצחק, אלא כיון דכל זרע ישראל יצאו מבית יעקב, וא"כ יבואו ח"ו להוציא לעז על כל בית ישראל שבאו מפסול שתי אחיות, לכן לא מת יעקב כדי להורות גדולתו וקדושתו של יעקב אבינו שהוא מחובר למרכבה העליונה, וכדין הותרו לו רחל ולאיה משום שיעקב נקרא אל עיי"ש.

אך י"ל לפי"מ דאיתא במסכת פסחים (דף פ:) דשלוחי מצוה אינן ניזוקין, ומסיק הגמ' שם דהיכי דשכיח הזיקא לא אמרינן שלוחי מצוה אינן ניזוקין עיי"ש, ולפי"ז י"ל דהיכא דשכיחא הזיקא לא אמרינן דתורה אגוני ומצלי, ולכן השיב לו רב יצחק אין מסיחין בסעודה.

אמנם בספר אור תורה פרשת תולדות (אות כ"א) ופרשת מקץ (אות ל"א) כתב, דהא מילתא דהיכא דשכיח הזיקא לא אמרינן שלוחי מצוה אינן ניזוקין אינו דבר השוה לכל, דהרי במסכת פסחים (סו) מביא הא דתניא איסי בן יהודה אומר כלפי שאמרה תורה ולא יחמוד איש את ארצך, מלמד שתהא פרתך רועה באפר ואין חיה מזיקתה, תרנגולתך מנקרת באשפה ואין חולדה מזיקתה, והלא דברים ק"ו ומה אלו שדרכן לזוק אינן ניזוקין, בני אדם שאין דרכן לזוק על אחת כמה וכמה עיי"ש, הרי דלאיסי בן יהודה גם בפרה ותרנגולת שדרכן לזוק והו"ל שכיח הזיקא, נקטינן דשלוחי מצוה אינן ניזוקין.

וביאר שם דהך מילתא תליא אי ס"ל שכר מצוה בהאי עלמא איכא או ליכא, דבקיודושין (ל"ט:) ובחולין (קמ"ב) איתא, דר' יעקב ס"ל דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, משום דמעשה חזא באחד שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות ושלח את האם ולקח את הבנים, בחזירתו נפל ומת, היכן אריכות ימיו של זה והיכן טובת ימיו של זה, אלא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ופריך והאמר ר' אלעזר שלוחי מצוה אינן ניזוקין וכו', ומשני סולם רעוע הוה דמקום דשכיחי הזיקא שאני עיי"ש, הרי דמה דמשני דבשכיחי הזיקא שאני, אזלא אי ס"ל דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, דעל כן בשכיח הזיקא לא שייך הא דשלוחי מצוה אינן ניזוקין, אבל אי נימא דשכר מצוה בהאי עלמא איכא, שפיר יפה הכח המצוה שיגין על האדם העוסק בשליחות קיומה אפילו היכי דשכיחי הזיקא עיי"ש.

ובס' המדרש והמעשה (פר' יתרו) בעמק הלכה (אות ב) כתב, אהא דאיתא בקיודושין (סו), ר' יעקב אומר למען ייטב לך לעולם שכולו טוב ולמען יאריכון ימיך לעולם שכולו ארוך, ורבנן ס"ל (דף סו) למען ייטב לך בעוה"ז ולמען יאריכון ימיך לעוה"ב, דפליגי אי דברה תורה כלשון בני אדם או לא, דרבנן ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם, וא"כ ליכא לפרש שניהם על עוה"ב, דתרי קראי על עוה"ב למה לי, וע"כ דלמען ייטב לך בעוה"ז ולמען יאריכון ימיך לעוה"ב, וא"כ ע"כ דיש שכר מצוה בהאי עלמא, ור' יעקב ס"ל דדברה תורה כלשון בני אדם, וא"כ י"ל דשניהם קאי על עוה"ב, ושכר מצוה בהאי עלמא ליכא עכ"ד.

והנה הטעם דיעקב אבינו לא מת הוא משום דאין מיתה בלי חטא, וכיון דיעקב אבינו היה נקי מכל חטא ועון לא היה שייך בו ענין מיתה, ולכאורה הא איכא חטא במה שנשא השתי אחיות, אך אי ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם ליכא איסור וכנ"ל.

ומעתה מבואר דברי הגמרא, דכשרב נחמן ראה שרב יצחק יושב ומתמה על מה שלא רצה לדבר בדברי תורה משום דאין מסיחין בסעודה, דמנ"ל דר' יוחנן אמר כן גם בדברי תורה, הלא יש סברא לומר דהיכא דמדברין בדברי תורה ליכא החשש שמא יקדים קנה לושט משום דדברי תורה אגוני ומצלי, ע"ז אמר לו אידך מימרא דריו"ח, יעקב אבינו לא מת, והוא משום דאין מיתה בלא חטא, ולא עבר על איסור שתי אחיות, דס"ל דדברה תורה כלבנ"א, ושכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ולפי"ז היכא דשכיח הזיקא לא אמרינן דתורה אגוני ומצלי, ומזה מוכח דמה דאמר ריו"ח אין מסיחין בסעודה, דאף בדברי תורה אין מסיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט ודו"ק.

ד) עוי"ל, עפ"י דברי החוט המשולש הנ"ל, דילפינן דאין מסיחין בסעודה מהא דמצינו דהמלאכים שאלו איה שרה אשתך אחר שאכלו, אך לפי"מ דאיתא בב"מ (פ"ד), דר' יוסי בר' חנינא אמר, דלכן שאלו איה שרה אשתך כדי לשגר לה כוס של ברכה, א"כ אין ראייה מכאן דאין מסיחין בסעודה, ד"ל דמסיחין בסעודה, והא דשאלו איה שרה אשתך לאחר הסעודה, כיון דכל הטעם הוא כדי לשגר לה כוס של ברכה וזה דוקא לאחר הסעודה בעת ברכת המזון, אכן לפי"מ דאיתא (סו) דלחם לא הביא א"כ ל"ש לומר דלכן שאלו כדי לשגר לה כוס של ברכה, דהא לא תיקנו כוס אלא אחר סעודת לחם כמבואר בתוס' פסחים (ק"ה) ד"ה ש"מ, וע"כ דלכן שאלו אחר הסעודה משום דאין מסיחין בסעודה עכ"ד.

והבאנו מה דאיתא בבראשית רבה (פרשה מ"ח-מ"ד), ופת היכן היא, אפרים מקשאה תלמידו דר' מאיר משום ר"מ אמר, פירסה נדה ונטמאת העיסה, רבנן אמרי אפילו פת הביא לפניהם, מה אם דברים שלא אמר הביא לפניהם, דברים שאמר להם על אחת כמה וכמה עיי"ש, ולפי"ז אי ס"ל דלחם לא הביא אז אין לומר דלכן שאלו כדי לשגר לה כוס של ברכה, וע"כ הא דשאלו אחר שאכלו משום דאין מסיחין בסעודה, משא"כ אי ס"ל דהביא לחם אז לא ילפינן מכאן דאין מסיחין בסעודה, ד"ל דלכן שאלו איה שרה אשתך כדי לשגר לה כוס של ברכה.

ולכאורה יש להוכיח דלא הביא לחם, דאיתא בשמות רבה (כ"ח-א), באותה שעה בקשו מלאכי השרת לפגוע במשה, עשה בו הקב"ה קלסטירין של פניו של משה דומה לאברהם, אמר להם הקב"ה אי אתם מתביישין הימנו, לא זהו שירדתם אצלו ואכלתם בתוך ביתו וכו' עיי"ש, ובדעת זקנים לבעלי התוספות (פ' וירא) הביא ממדרש, כשרצה הקב"ה ליתן התורה לישראל, אמרו המלאכים תנה הודך על השמים, אמר להם כתיב בתורה לא תבשל גדי בחלב אמו, ואתם כשירדתם למטה אכלתם בשר בחלב, שנאמר ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אשר עשה, מיד הודו להקב"ה, והיינו דכתיב כי על פי הדברים האלה כרתי עמך ברית וגו', ולעיל מיניה כתיב לא תבשל גדי בחלב אמו עיי"ש, מבואר מזה דלכן לא יתכן ליתן התורה להמלאכים משום שאכלו בשר בחלב.

והנה במדרש דדרש יום הששי לדין תוספת שבת משמע דבעינן להוסיף מבעוד יום, שהרי דרש לה מקרא דיום הששי זו שעה יתירה וכו' דמשמע שיוסיף מזמן שהוא ודאי יום, ולפי"ז י"ל דהנך תרי דרשות פליגי אי ספד"א מה"ת לקולא או לחומרא, דר' יודן במדרש ס"ל דספד"א מה"ת לחומרא, וא"כ זמן התוספות הוא מבעוד יום ודאי וכמש"כ הר"ן, ולכן שפיר דרש יום הששי זו שעה יתירה שמוסיפין וכו' דהרי חיוב התוספת הוא בזמן יום הששי ודאי, משא"כ ר"ל דס"ל דספד"א מה"ת לקולא, וא"כ סגי בתוספת שבת בזמן בין השמשות, וממילא לא שייך לאוקמי קרא דיום הששי לדרשא דתוספת שבת, ולכן דרש לה להך דתנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית.

ובס' חידושי הגרשוני (פ' ויצא) כתב, בהא דאמרו חז"ל יעקב אבינו לא מת, דמפני מה נתגלה ענין זה דייקא ביעקב, ומאי שנא יעקב מאברהם ויצחק, אלא כיון דכל זרע ישראל יצאו מבית יעקב, וא"כ יבואו ח"ו להוציא לעז על כל בית ישראל שבאו מפסול שתי אחיות, לכן לא מת יעקב כדי להורות גדולתו וקדושתו של יעקב אבינו שהוא מחובר למרכבה העליונה, וכדין הותרו לו רחל ולאה משום שיעקב נקרא אל.

אך הרמב"ן פרשת תולדות (פרשה כ"ו-ה) כתב הטעם דלקח יעקב שתי אחיות אף דעתידה התורה לאסור, משום דהאבות לא קיימו התורה אלא בארץ ישראל ולא בחו"ל, ולכן לקח יעקב שתי אחיות בחו"ל, וגם עמרם לקח את יוכבד דודתו בחו"ל.

ובהגדה של פסח בית אהרן (דף נ"ג) הביא דברי הרמב"ן הנ"ל וכתב, ויש להוסיף נופך, דאף שדעתו של יעקב היתה לחזור לארץ ישראל, מכל מקום היה דינו כמו כהן שנשא אלמנה, ואחר כך נעשה כהן גדול שאין צריך לגרשה, והכא נמי אף דחזר לארץ ישראל היה מותר לקיימן, ועיין ברמב"ן (ויקרא י"ח-כ"ה) שכתב דבאמת מהאי טעמא מתה רחל כשבאה לארץ ישראל עיי"ש.

ולכאורה יש להקשות על זה, דהנה רש"י לכתב ב' תולדות (כ"ה-ב) עה"פ מפדן ארם וז"ל, על שם ששני ארם היו, ארם נהרים וארם צובה, קורא אותו פדן, לשון צמד בקר תרגום פדן תורין עכ"ל, והנה, אם ארם נהרים וארם צובה כבוש דוד, וספק אם הם מארץ ישראל, כי תליא בפלוגתא אם כיבוש יחיד שמיה כיבוש או לא כדאיתא בגיטין (ג), וא"כ תקשה היאך נשא שם יעקב שתי אחיות, דילמא מארץ ישראל הם.

אך י"ל דתליא בפלוגתת הרשב"א בתורה הבית (ד' א' דף ק"ב) והרמב"ם בהל' טומאת המת (פ"ט-בה"ב) אם ספיקא מן התורה לקולא או לחומרא, דלשיטת הרמב"ם דספיקא מה"ת לקולא, שפיר היה יכול לישא שם שתי אחיות ולא חטא בזה עכ"ד, הרי מזה דאי ס"ל ספיקא לקולא יש לומר כמש"כ הרמב"ן דבחוץ לארץ לא קיימו התורה ולכן נשא שם שתי אחיות.

וכתב בספר תורה משה להחתי"ס ז"ל (פרשת וירא), דלפי פשטות הקרא משמע דלא אכלו בשר בחלב יחד, רק דמקודם אכלו חמאה וחלב ואח"כ בשר, וכמו שפירש"י קמא קמא שתיקן אמטו ואייתו קמייהו, ומאי איסור בשר בחלב איכא, וצ"ל, דמבואר בשו"ע (י"ד ס"י פ"ט סעיף ב') דצריך לקנח פיו בין חלב לבשר עיי"ש, ואין קינוח אלא בפת, ולחם לא הביא לפי שפירסה שרה נדה ולא היה קינוח והיה אסור להם לאכול בשר, וכיון שאכלו עברו על איסור דבשר בחלב, ולכן לא קיבלו התורה עיי"ש, ומעתה י"ל דמה"ט לא הביא אברהם אבינו לחם, כדי ששעי"ז יוכלו בני ישראל לקבל את התורה.

אך לפימש"כ בספר שארית יעקב (פרשת במדבר) להשיב על טענת המלאכים תנה הודך על השמים ומשום טענת בר מיצרא, לפי"מ דקיי"ל בחו"מ (ס"י קע"ה ס"ו) היה הלוקח רוצה לבנות בה בתים, ובן המיצר רוצה לזרעה, הלוקח זוכה משום ישוב הארץ ואין בה דינא דבר מיצרא עיי"ש, וכיון דתנאי התנה הקב"ה במעשה בראשית, כדאיתא במסכת ע"ז (דף ג.), אמר ר"ש בן לקיש, מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום הששי (ה) יתירה למה לי (ל) מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשי בראשית ואמר דאם יקבלו ישראל את התורה מוטב ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובהו, דאם לא יקבלו ישראל התורה יחזרו לתוהו ובהו, שפיר קבלו ישראל התורה דישב הארץ עדיפא מטענת בר מיצרא עכ"ד, ולפי"ז שפיר י"ל דאברהם אבינו הביא לחם.

אמנם מצינו במד"ר (פרשה י"ט-י"ד) ויהי ערב ויהי בקר יום הששי, א"ר יודן זו שעה יתירה שמוסיפין מחול על הקודש, ובה נגמרה מלאכת העולם, ע"כ כתיב יום הששי עיי"ש, ופירשו המפ' דה"א יתירה לרבות שעה ראשונה, אחרונה ליום ששי ראשונה לשבת עכ"ד, ולפי"ז לא מוכח מכאן דתנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית.

ובהואיל משה פרשת בהעלותך (אות ל"א) כתבנו, דזה אי דרשינן יום הששי לתנאי או לתוספת שבת תליא בזה, דהנה הר"ן בביצה (דף ט"ז: מ"דפי הרי"ף) כתב וז"ל, ולי נראה כיון דצותה תורה תוספות, צריך להוסיף מחול על הקודש איזה זמן חוץ מן הזמן שהוא נזהר בו מן הספק, שאל"כ לא היה צריך להזהיר על תוספות, וזה על דעת מי שסובר דמאי דאמרין ספד"א לחומרא מה"ת היא עכ"ל.

וכתב המנחת חינוך (מצוה ש"ג אות ט'), דמבואר מדברי הר"ן דלמאן דס"ל ספיד"א מה"ת לקולא, אין צריך להוסיף תוספות שבת קודם בין השמשות, כי גם מה ששובת ממלאכה בזמן בין השמשות סגי בזה לתוספת, דהרי מדין תורה מותר בעשיית מלאכה בין השמשות, ואע"ג דהוי ספק ולחומרא, מ"מ אינו אלא מדרבנן עיי"ש, וכ"כ הפמ"ג בא"א (ס"י דס"א סק"ח), דלשיטת הרמב"ם דספד"א מה"ת לקולא סגי בתוספת בין השמשות עיי"ש.

אך בספר מתת יה (פרשת וישלח) כתב, דאי נימא דעשיו מקרי זרעו של יצחק, א"כ מוטל החוב של ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה על שניהם שוה בשוה, ולפי"ז לא יצאו בני ישראל קודם השמן כיון דמה שמגיע על חלקנו פרענו, משא"כ אי נימא דעשיו לא מקרי זרעו של יצחק, אז מוטל כל החוב על בני ישראל, ולפי"ז יצאו בני ישראל קודם הזמן.

וכתב (ס) דזה תליא במה דמצינו שני מדרשים לפרש מה שיצחק אמר לעשיו על חרבך תחיה, א) שיצחק היה מברך אותו ברכת חרב כדאיתא בבראשית רבה (פרשה צ"ט-י), ב) שאמר לו עול חרבך, דהיינו שתכניס חרבו ואז תחיה ולא הוה ברכה.

ולפי"ז אי נימא דעשיו נקרא זרעו של יצחק, ס"ל דמה שאמר לו על חרבך תחיה היה ברכה כברכת אב לבנו, ואי נימא דעשיו לא נקרא זרעו של יצחק, ס"ל דאמר ליה עול חרבך ולא הוה ברכה עכ"ד.

ובבראשית רבה (פרשה ס"ד-י) איתא, ועל חרבך תחיה, ועל עול חרבך תחיה, וכתב המתנות כהונה, עול חרבך לתוך נדן ואתה תחיה עיי"ש, וכתב בספר כסף נבחר (פרשת וזאת הברכה) ד"ה אשובה אל הראשונות, דלכאורה פשטיה דקרא כתיב ועל חרבך, והיאך אני קורא עול, אלא צריך לומר דדריש גורעין ומוסיפין, כדאיתא במסכת זבחים (דף כ"ה), ולקח מדם הפר, דם מהפר יקבלנו עכ"ד.

ובספר נחלת יעקב (בפרשתן אות ט) כתב, דחז"ל למדו הא דיעקב אבינו לא מת, מדכתיב תתן אמת ליעקב, וגורעין ומוסיפין ודורשין, גורעין הלמ"ד מן ליעקב ומוסיפין לתיבת אמת, והוא לא מת יעקב עיי"ש.

ומעתה מבואר ההמשך דשני המימרות דריו"ח, דאמר לו יעקב לא מת, והוא משום דס"ל גורעין ומוסיפין ודורשין, ולפי"ז מה שאמר יצחק לעשיו על חרבך תחיה, היינו הכנס את חרבך לתוך נדנה שלא תשתמש בה נגד ישראל ואתה תחיה, ולפי"ז עשיו לא נקרא זרעו של יצחק, ומעתה תקשי היאך יצאו בני ישראל קודם הזמן.

ועכצ"ל דהמלאכים השלימו הזמן, וא"כ הדרא טענתם דהם יקבלו את התורה, ועכצ"ל דהמלאכים לא קבלו התורה משום שאכלו בשר בחלב, וע"כ דלא הביא לחם, ומעתה אין לומר דשאלו כדי לשגר לה כוס של ברכה, דהרי לחם לא הביא, וע"כ מוכח ממה דשאלו אחר הסעודה, דאין מסיחין בסעודה ודרו"ק.

ובזה יבואר הגמ', דשפיר שייכי השני המימרות אהדדי, דריו"ח דאמר דאין מסיחין בסעודה ע"כ דיליף לה מהמלאכים דקודם אכלו ואח"כ שאלו איה שרה אשתך, להורות דאין מסיחין בסעודה, ולכאורה אין ראייה מכאן, די"ל דלכך שאלו אחרי הסעודה כדי לשגר לה כוס של ברכה וזה שייך רק לאחר הסעודה, אך ז"א דהא לחם לא הביא דהרי לא נזכר בקרא, ולכאורה י"ל דלכך לא נזכר בקרא דבוודאי הביא לחם לקינוח הפה.

ע"ז הביא אידך מימרא דריו"ח דיעקב אבינו לא מת, משום דאקרי אל, ומנ"ל דאקרי אל, דהלא תקשי היאך נשא שתי אחיות, והתירוץ הוא, כיון שיעקב היה בבחינת אל הותר לו להשתמש בשרביטו של מלך, ושפיר נשא שתי אחיות, ולכאורה הרי י"ל דלכך נשא שתי אחיות כמש"כ הרמב"ן דלא קיימו התורה רק בארץ ישראל, וע"כ דס"ל ספיקא דאורייתא לחומרא, ויש להסתפק דארם נהרים וארם צובה מארץ ישראל הוא, ואי ס"ל ספיקא דאורייתא לחומרא, א"כ קרא דיום הששי אתיא לתוס' שבת, ולפי"ז י"ל דלא היה תנאי במעשה בראשית, דאם בני ישראל לא יקבלו את התורה חיחזרו לתוהו ובוהו, ומעתה הטעם דהמלאכים לא קבלו התורה משום שאכלו בשר בחלב, וע"כ דלא הביא לחם, ומעתה אין לומר דשאלו כדי לשגר לה כוס של ברכה, דהרי לחם לא הביא, וע"כ מוכח ממה דשאלו אחר הסעודה, דאין מסיחין בסעודה ודרו"ק.

ה) עוי"ל, דאיתא במסכת שבת (דף פ"ח), דבשעה שעלה משה למרום, אמרו מלאה"ש לפני הקב"ה, מה לילוד אשה בינינו, אמר להם לקבל תורה בא, אמרו לפנינו תנה הודך על השמים וכו', ומשה השיב להם כתיב בתורה אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, כלום למצרים ירדתם וכו' עיי"ש, מבואר מזה דלכך זכו בני ישראל לקבל התורה ולא המלאכים, מחמת שהמלאכים לא היו במצרים.

ולכאורה יש להעיר, דהנה המפ' הקשו דהיאך יצאו ישראל ממצרים קודם הזמן, דהגזירה היתה ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, והם לא היו במצרים כ"א רד"ו שנים, ובספר ילקוט ראובני השלם פרשת בא (אות ק"ד) הביא מספר ציוני (פרשת לך לך) עה"פ והכנעני אז בארץ וז"ל, בברית בין הבתרים כשנגזר גלות על אבותינו, ירדו מלאכי השרת למצרים, ושהו שם עד שבאו ישראל לשם ויצאו משם, כל אותו זמן היו המלאכים שם, וכשנגאלו ישראל יצאו המלאכים אתם, ולכך התחיל חשבון הגאולה מברית בין הבתרים שהרי המלאכים נשתעבדו מאותה שעה, והיינו דכתיב יצאו כל צבאות ה' אלו המלאכים עכ"ל, וכיון דהמלאכים היו במצרים שוב נופל טענת משה כלום למצרים ירדתם, דהא לפי"ז היו במצרים, והדרא טענת המלאכים דהתורה שייכת להם.

להערות: hoilmoshe@gmail.com